

УДК 378.036:371.11

Корольова І. І.*

СИСТЕМНИЙ ПІДХІД У ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ МЕНЕДЖЕРІВ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ

У статті обґрунтовується сутність системного підходу професійної підготовки майбутніх менеджерів освітньої галузі, розкриваються основні принципи системного підходу. Визначено низку взаємопов'язаних аспектів системного підходу, а саме, системно-елементного, системно-структурного, системно-функціонального, системно-комунікаційного, системно-інтеграційного, системно-історичного. Встановлено, що особливість професійної підготовки майбутніх менеджерів освітньої галузі визначається інтеграцією організаційного та педагогічного компонентів, що зумовлюється їх взаємодією, відповідністю змісту цього процесу потребам суспільства, активністю суб'єктів на всіх етапах його реалізації.

Ключові слова: системний підхід, системність, система, професійна підготовка, менеджери освітньої галузі.

На сучасному етапі функціонування вищої освіти визначається входженням України до єдиного європейського освітнього простору, що вимагає внесення коректив до формулювання цілей освіти, відповідного наповнення її змісту, впровадження інноваційних технологій та у свою чергу потребує змін вимог до професійної підготовки майбутніх фахівців. Тому необхідне реформування освіти з урахуванням сучасних потреб суспільства, яке передбачає вдосконалення процесу професійної підготовки майбутніх менеджерів освітньої галузі.

У педагогічній теорії та практиці наявний значний досвід здійснення професійної підготовки майбутніх фахівців. Концептуальні засади професійної підготовки фахівців освітньої галузі досліджувалися в працях вітчизняних науковців (Р. Гуревич, В. Кузь, А. Лігоцький, Л. Хомич, Я. Цехмістер, М. Чобітько та ін.). Системний підхід як методологічна засада професійної підготовки майбутніх фахівців освіти висвітлено у наукових доробках учених (А. Алексюк, О. Глузман, Н. Гузій, В. Дашковський, Т. Дмитренко, В. Каган, В. Луговий, В. Семиченко та ін.).

Вивчення та ґрунтовний аналіз праць науковців дозволив визначити, що актуальним є дослідження системної підготовки майбутніх фахівців до управління в освітній сфері. Виходячи з цього, одним із провідних методологічних положень у розв'язанні окресленого питання виступає системний підхід. Зважаючи на зазначене, метою статті є визначення особливостей системного підходу у підготовці майбутніх менеджерів освітньої галузі.

Багато дослідників акцентують увагу на системності у функціонуванні вищої школи. Системний підхід здобув глибокого вивчення та обґрунтування в працях дослідників та вчених (А. Аверьянов, І. Блауберг, М. Каган, В. Краєвський, В. Кузьмін, І. Малафійк, В. Садовський, А. Уємов, І. Фролов, В. Южаков та ін.) як методу наукового пізнання.

Найбільш узагальнено тлумачать системний підхід як напрям у спеціальній методології науки, завданням якого є розробка методів дослідження й конструювання складних за організацією об'єктів як систем. Системний підхід у педагогіці спрямований на розкриття цілісності педагогічних об'єктів, виявлення в них різноманітних типів зв'язків та зведення їх у єдину теоретичну картину [5, с. 305].

Виходячи з такого розуміння сутності системного підходу, дослідники виділяють категорію «система», яка є загальнометодологічним поняттям та водночас, яка у наукових доробках має своєрідну інтерпретацію, зокрема:

© Корольова І. І.

Система – це безліч взаємопов'язаних елементів. Не існує жодної підмножини елементів, не пов'язаної з іншою підмножиною» [1].

Система – це упорядкована певним чином безліч елементів, взаємопов'язаних між собою та створюючих цілісну єдність [8].

Поряд з такими визначення пропонуються трактування категорії «система» у контексті педагогічного процесу, а саме, система (з грецьк. – ціле, складене з частин) – сукупність принципів, що є основою для будь-якого навчання [11, с. 7]. Беручи до уваги таке визначення можна стверджувати, що системний підхід передбачає здобуття теоретичних знань, котрі об'єднані в певний алгоритм, систему.

Таким чином, система як методологічна категорія характеризується як об'єктивним відображенням дійсності, так суб'єктивним її сприйняттям та перетворенням у результаті виконання діяльності, яка може бути змодельованою.

Розкриваючи сутність системного підходу сучасні науковці (В. Попов, В. Касьянов, І. Савченко) схарактеризовують базові ознаки системи: певний порядок розташування та взаємодії матеріалів, енергії й інформації (конструкція, структура системи); наявність мети, на яку орієнтовано функціонування певної системи; виходи матеріалів, енергії й інформації розміщено відповідно до заздалегідь встановленого порядку; наявність сукупності переваг (пріоритети, критерії, оцінки), що забезпечує оптимальне (раціональне) поєднання та взаємодію елементів системи [12].

Дослідження системного підходу дозволило науковцям визначити та сформулювати його принципи. Так, Ю. Шабанова виділяє такі основні системні принципи:

- цілісності (принципова незводимість властивостей системи до суми властивостей складових її елементів і неможливість виведення з останніх властивостей цілого; залежність кожного елемента, властивості і відношення системи відповідно їх місця, функції і т. і. усередині цілого);

- структурності (можливість опису системи через встановлення її структури, тобто мережі зв'язків системи; обумовленість поведінки системи поведінкою її окремих елементів і властивостями її структури);

- взаємозалежності системи і середовища (система формує і проявляє свої властивості в процесі взаємодії з середовищем); ієрархічності (кожен компонент системи у свою чергу може розглядатися як система, а досліджувана у даному випадку система є одним з компонентів ширшої системи);

- множинності опису кожної системи (через принципову складність кожної системи її адекватне пізнання вимагає побудови безлічі різних моделей, кожна з яких описує лише певний аспект системи) [13, с. 20].

У цілому таку точку зору підтримують інші вчені, але водночас низку принципів доповнюють, конкретизують. На думку В. Володько провідними принципами системного підходу є: абсолютний пріоритет кінцевої мети; нагальний розгляд системи як цілого і сукупності елементів; розгляд будь-якої частини з урахуванням сумісності її зв'язків з оточенням; введення ієрархії елементів та їх ранжування; загальний розгляд структури і функції з пріоритетом функції над структурою; урахування змінності системи, її здатності до розвитку, до розширення, заміни елементів, накопичення інформації; урахування невизначеності і випадковостей в системі тощо [4, с. 23].

Більш розгорнуто представляє принципи системного підходу О. Жариков. Він стверджує, що системний підхід ґрунтується на таких принципах: єдності – спільний розгляд системи як єдиного цілого та як сукупності частин; розвитку – урахування змінності системи, її здібності до розвитку, накопичення інформації з урахуванням динаміки навколишнього середовища; глобальної мети – відповідальність за вибір глобальної мети. Оптимум для підсистем або елементів не є оптимумом всієї системи; функціональності – спільний розгляд структури системи та функцій із пріоритетом функцій над структурою; децентралізації – поєднання децентралізації і централізації;

ієрархії – урахування супідрядності та ранжування частин; невизначеності – урахування ймовірного здійснення події; організованості – ступінь виконання рішень і висновків [6].

Теоретичні та практичні дослідження науковців дозволили ґрунтовно розкрити сутність системного підходу. Ю. Конаржевський [9] переконаний, що провідну роль у системному підході відіграє системний аналіз і синтез, та водночас, вони мають морфологічний, структурний, функціональний та генетичний аспекти.

Науковець стверджує, що морфологічний аналіз управління дозволяє виділити складові, котрі схарактеризовують його якісно та кількісно; структурний аспект з'ясовує внутрішню організацію системи, спосіб, характер зв'язку її складових; функціональний – розкриває механізм внутрішнього функціонування системи, взаємозв'язків її складових і середовища; генетичний – висвітлює особливості її походження, процес формування та розвитку.

Ураховуючи таку точку зору, доцільно підкреслити, що системний аналіз вважається одним із провідних шляхів здійснення системного підходу як всебічного підходу вивчення та трактування способів комплексного розв'язання проблем у різних сферах людської діяльності, зокрема у сфері освіти.

Дещо іншої інтерпретації сутності системного підходу дотримується В. Афанасьєв. Він виділив низку взаємопов'язаних аспектів, що характеризують системний підхід, а саме:

- системно-елементний, який визначає компоненти досліджуваної системи;
- системно-структурний, який розкриває взаємодію визначених компонентів, тобто внутрішню організацію системи;
- системно-функціональний, який показує, які функції виконує система та створюючи її компоненти;
- системно-комунікаційний, що розкриває специфіку взаємозв'язку досліджуваної системи із зовнішнім середовищем;
- системно-інтеграційний, який виявляє механізми, чинники збереження, удосконалення та розвитку системи;
- системно-історичний, який розкриває генезу становлення та функціонування системи, та визначає історичні перспективи [2].

Слід зазначити при певній розбіжності точок зору науковців, спостерігається і єдність у виділенні характерних аспектів системного підходу таких як структурного, функціонального та генетичного.

На доцільності вивчення будь-якої проблеми на засадах системного підходу наголошує більшість вчених (В. Афанасьєв, І. Блауберг, В. Бондар, Л. Ващенко, Г. Єльнікова, Л. Калініна, Ю. Конаржевський, В. Маслов, О. Новиков, В. Олійник, В. Пікельна, Є. Хриков, Є. Яковлев та ін.). Науковці стверджують, що процес підготовки фахівців у вищому навчальному закладі має два головні аспекти: навчання як системна цілеспрямована діяльність кафедр (предметних або циклових комісій), що передбачає передачу студентам наукових знань і формування їх особистісних якостей, і учіння як навчальна діяльність студентів [3].

Ураховуючи зазначене, підготовка майбутніх менеджерів освітньої галузі є керованим, складним процесом, який включає до своєї будови організаційну та педагогічну складові. Організаційна складова характеризується сукупністю структурних підрозділів вищого навчального закладу та суб'єктів управлінського процесу. Компонентами в цій системі є структурні підрозділи вищого навчального закладу, котрі мають значний вплив на ефективність здійснення процесу підготовки майбутніх фахівців та успішність його результату.

Складовими цієї системи є суб'єкти – учасники процесу професійної підготовки як частини освітнього процесу, між якими встановлюються інформаційні, організаційно-діяльнісні, комунікативні, управлінські зв'язки. В результаті такої

взаємодії здійснюється формування професійної компетентності магістрантів спеціальності 073 Менеджмент (Управління навчальним закладом (за типом) як майбутніх менеджерів освітньої галузі. Системоутворюючими та системозберігаючими факторами в системі є інтегративні зв'язки між її компонентами. Провідним системоутворювальним чинником визначають управління цим процесом, зокрема координацію діяльності підрозділів з організації досліджуваного процесу на досягнення максимального, найбільш якісного результату.

Таким чином, системний підхід характеризується інтеграційністю. Розробляючи проблему системного підходу, О. Крилова розглядала його як інтеграційний системний підхід, який визначається особливостями засвоєння методології пізнання, оцінних знань, рефлексій метапредметного характеру [10]. На переконання В. Зінченко це означає засвоєння методології пізнання, оцінних знань, аналіз і оцінку зовнішнього середовища, соціальні ціннісні установки; знання та володіння навичками рефлексії, спрямованих на самопізнання, саморозвиток, формування мотивації; власних цінностей; спроможність критично інтерпретувати інформацію різних джерел, думки, судження; засвоєння метапредметних і надпредметних знань [7].

У контексті такого тлумачення системного підходу, інтегративність полягає у формуванні системи особистісних якостей, дотримуючись наступності та послідовності етапів вікового та індивідуального розвитку суб'єктів освітнього процесу, а саме, тих, хто навчається. Тому виникає доцільність інтеграції різних технологічних систем відповідно освітньої ситуації та розгортання суб'єкт-суб'єктної продуктивної взаємодії. Цілісність системи професійної підготовки фахівців, зокрема, менеджерів освітньої галузі, визначається взаємодією її складових, відповідністю змісту процесу потребам суспільства, активністю суб'єктів цього процесу.

Отже, системний підхід орієнтовано на виявлення специфіки процесу професійної підготовки майбутнього менеджера освітньої галузі; особливостей взаємодії її складових; умов, що забезпечують цілісність такого процесу підготовки. Застосування системного методу, як свідчить практика вирішує питання виокреслення елементів структурно-функціональної моделі підготовки, дозволяє здійснити ґрунтовний аналіз їх змісту, взаємозв'язків у системі та зумовленість зовнішніми чинниками, виділити систему основних закономірностей та принципів, обґрунтувати комплекс організаційно-педагогічних умов процесу підготовки майбутніх менеджерів освітньої галузі та етапи її реалізації.

Таким чином, організацію та здійснення процесу професійної підготовки майбутніх менеджерів освітньої галузі, ґрунтуючись на засадах системного підходу, розглядатимемо як цілісну систему взаємодії суб'єктів та об'єктів цілеспрямованого, керованого процесу, котра зумовлює формування професійної компетентності майбутніх фахівців. Така свідома взаємодія суб'єктів процесу вибудовується з урахуванням об'єктивних закономірностей і принципів, провідних функцій, ефективних методів, відповідного змісту та доцільних технологій. Системний підхід дає змогу виокремити системні властивості процесу формування майбутніх менеджерів освітньої галузі, а саме: мету, відповідні їй функції і завдання системи; складові системи; структуру та ранжовані зв'язки між складовими системи за значенням; взаємозв'язок системи із іншими системами.

Проведене дослідження не є вичерпним у розробці означеної проблеми. Виконана робота дозволяє виокремити перспективи вивчення питань професійної підготовки майбутніх фахівців освітньої галузі у контексті євроінтеграційних процесів. Відповідно подальший пошук буде спрямовано на визначення шляхів оптимізації професійної підготовки майбутніх менеджерів освітньої галузі і забезпечення ефективного її здійснення.

Література:

1. Акофф Р. Акофф о менеджменте / Р. Акофф ; пер. с англ. ; под ред. Л. А. Волковой. – СПб. : Питер, 2002. – 448 с.
2. Афанасьев В. Г. Моделирование как метод исследования социальных систем / В. Г. Афанасьев // Ежегодник [«Системные исследования. Методологические проблемы»], 1982. – М. : Наука, 1982. – С. 26-46.
3. Болюбаш Я. Я. Організація навчального процесу у вищих закладах освіти : навч. посібник для слухачів закладів підвищення кваліфікації системи вищої освіти / Я. Я. Болюбаш. – К. : ВВП «КОМПАС», 1997. – 64 с.
4. Володько В. Основы менеджмента : учеб. пособие. / В. Володько. – М. : БГПУ, 2005. – 185 с.
5. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / С. У. Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 374 с.
6. Жариков О. Н. Системный подход к управлению : учеб. пособие для вузов / О. Н. Жариков, В. И. Королевская, С. Н. Хохлов. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2001. – 62 с.
7. Зинченко В. П. Живое знание: Психологическая педагогика / В. П. Зинченко. – 2-изд., испр. и доп. – Самара. 1998. – 296 с.
8. Истомин Е. Теория организаций: системный подход : учебник / Е. П. Истомин, А. Г. Соколов. – СПб. : ООО «Андреевский издательский дом», 2009. – 314 с.
9. Конаржевский Ю. А. Менеджмент и внутришкольное управление / Ю. А. Конаржевский. – М. : Центр «Педагогический поиск», 2000. – 224 с.
10. Крылова О. Н. Развитие знаниевой традиции в современном содержании отечественного школьного образования : автореф. дис. ... д-ра пед. наук. – СПб. 2010. – 40 с.
11. Павлютенков Є. М. Мистецтво управління школою / Є. М. Павлютенков. – Х. : Вид. група «Основа», 2011. – 320 с.
12. Попов В. Н. Системный анализ в менеджменте : уч. пособие / В. Н. Попов, В. С. Касьянов, И. П. Савченко. – М. : КНОРУС, 2007. – 304 с.
13. Шабанова Ю. О. Системний підхід у вищій школі : підруч. для студ. Магістратури / Ю. О. Шабанова; М-во освіти і науки України; Нац. гірн. ун-т. – Д. : НГУ, 2014. – 120 с.

Королёва И. И.

СИСТЕМНИЙ ПОДХОД В ПОДГОТОВКЕ БУДУЩИХ МЕНЕДЖЕРОВ СФЕРЫ ОБРАЗОВАНИЯ

В статье обосновывается сущность системного подхода профессиональной подготовки будущих менеджеров образования, раскрываются основные принципы системного подхода. Определен ряд взаимосвязанных аспектов системного подхода: системно-элементного, системно-структурного, системно-функционального, системно-коммуникационного, системно-интеграционного, системно-исторического. Особенность профессиональной подготовки будущих менеджеров образования определяется интеграцией организационного и педагогического компонентов, поэтому целостность системы обеспечивается их взаимодействием, соответствием содержания этого процесса потребностям общества, активностью субъектов его реализации.

Ключевые слова: системный подход, системность, система, профессиональная подготовка, менеджеры образования.

Koroleva I. I.

THE COMPREHENSIVE APPROACH TO THE EDUCATIONAL SECTOR FUTURE MANAGERS

The matter of the comprehensive approach of training future managers of the educational sector training is substantiated in the article. It discloses the basic principles of a comprehensive approach that characterized by: priority ultimate goal; consideration of the system as a whole and the totality of elements; study of the parts considering the compatibility of its links with the surroundings; introduction of a hierarchy of elements and their ranking; general review of the structure and function and also the priority of function over the structure; taking into account the variability of the system, its ability to develop, to expand, replacing the accumulation of information; uncertainty and contingencies in the system and so on.

According to the analysis, it was found a number of scientific papers related to the aspects, which

together constitute the unity and systematic approach, namely, system-element, system-structural, systematic and functional, system and communication, system-integration, system-historical.

The peculiarity of training future managers of the educational sector is determined by the integration of organizational and educational components. So the professional integrity of their interaction is provided, matched the contents of this process to the needs of society, activeness in all phases of its implementation.

Thus, a comprehensive approach allows to determine the structural elements of the model training, to carry out their analysis, to provide persistent external and internal communications also identify system principles revealing the contents and conditions to justify the process of preparing future managers of the educational sector.

Keywords: comprehensive approach, systematicity, system, training, educational sector managers.